

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi / Journal of Ottoman Legacy Studies

ISSN 2148-5704

www.osmanlimirasi.net

osmanlimirasi@gmail.com

Cilt 6, Sayı 16, Kasım 2019 / Volume 6, Issue 16, November 2019

**II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ'NDE MEKTEB-İ MÜLKİYEDE BİR ISLAHAT
GİRİŞİMİ: MEHMED HİKMET BEY'İN LAYİHASI**
*A Reforming Attempt At Mekteb-i Mülkiye In The Second Constitutional
Era: Report Of Mehmed Hikmet Bey*

Makale Türü/Article Types : Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Received Date : 02.09.2019
Kabul Tarihi/Accepted Date : 12.10.2019
Sayfa/Pages : 591-611
DOI Numarası/DOI Number : <http://dx.doi.org/10.17822/omad.2019.144>

TOGAY SEÇKİN BİRBUDAK

(Doç. Dr.), Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü,
Tarih Eğitimi ABD, Ankara / Türkiye, e-mail: tsbirbudak@gazi.edu.tr, ORCID:
<https://orcid.org/0000-0001-6750-1334>

Atıf/Citation

Birbudak, Togay Seçkin, "II. Meşrutiyet Dönemi'nde Mekteb-i Mülkiyede Bir Islahat Girişimi: Mehmed Hikmet Bey'in Layihası", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 6/16, 2019, s. 591-611.

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 6, Sayı 16, Kasım 2019.

Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), Volume 6, Issue 16, November 2019.

ISSN: 2148-5704

. M M ' M B- M L B SL H
G M M HM H M B ' L H S *

A Reforming Attempt At Mekteb-i Mülkiye In The Second Constitutional Era: Report Of Mehmed Hikmet Bey

o ay Seçkin B B

Öz: Osmanlı Devleti'ndeki bürokratik sistemin nitelikli kadrolar ile yürütülebilmesi adına Sultan Abdülmecid'in saltanatı zamanında, 1859 yılında, İstanbul'da açılan Mekteb-i Mülkiye Türk eğitim tarihinin en önde gelen, iz bırakan okulları arasında yer almaktadır. Bu okuldan yetişen öğrenciler zamanla Osmanlı bürokrasi ve eğitim sistemi içerisinde önemli vazifeler üstlenmişlerdir. Bununla birlikte farklı tarihlerde alınan kararlarla Mekteb-i Mülkiyede öğrenci kabulü, eğitim düzeni, müfredat gibi başlıklarda birçok kez düzenlemeye gidilmiştir. Bu nedenle Mekteb-i Mülkiyenin, kurucusu Sultan Abdülmecid zamanında farklı, Sultan II. Abdülhamid zamanında farklı, II. Meşrutiyet Dönemi'nde daha başka bir eğitim anlayışı ve müfredat ile hizmet verdiği dikkati çekmektedir. 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinin ardından Sultan II. Abdülhamid devrinin etkilerini azaltmak için Mekteb-i Mülkiyede bir kez daha düzenlemelere gidilmişse de istenilen düzen tam anlamıyla oturtulamamıştır. Çalışmada 1911 yılında Mekteb-i Mülkiyeye müdür olarak atanan Mehmed Hikmet Bey'in hazırlayarak 28 Mayıs 1912 günü Dâhiliye Nezâretine sunduğu bir rapor ele alınmaktadır. Mehmed Hikmet Bey, okulun geçmişten gelen bazı problemlerine dikkat çekmekte ve bu sorunların aşılması için birtakım önerilerde bulunmaktadır. Bununla birlikte Mekteb-i Mülkiye için yeni bir eğitim müfredatının uygulanması gerektiğini savunan Mehmed Hikmet Bey bu konuda kapsamlı bilgiler vermekte ve öğrencilerle ilgili de bazı düzenlemeler yapılması yolunda görüş bildirmektedir. Bu kapsamda söz konusu çalışmada okulun daha faydalı hâle getirilmesi adına müdür Mehmed Hikmet Bey'in kaleme aldığı görüş ve düşünceler, okulda uygulanması önerilen müfredat ile idare-eğitim modeli hakkında bilgiler verilmekte, son bölümde ise layihanın hayata geçirilme durumu ile okul üzerindeki etkileri üzerine değerlendirmelerde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mekteb-i Mülkiye, Osmanlı, II. Meşrutiyet, Türk eğitim tarihi, ıslahat

Abstract: In order to carry out the bureaucratic system in the Ottoman State with qualified cadres, Mekteb-i Mülkiye (Faculty of Political Sciences) opened in Istanbul in 1859 during the reign of Sultan Abdülmecid, is one of the most prominent schools in the history of Turkish education. The students, who grew up in this school, undertook important tasks in the Ottoman bureaucracy and education system at that time. On the other hand, with the decisions made on different dates, many changes in the fields such as student acceptance, education order and curriculum were made in Mekteb-i Mülkiye. For this reason, it attracts attention that it provided service with a different understanding of education and curriculum during the reign of Sultan Abdülmecid, founder of Mekteb-i Mülkiye, also during the reign of Sultan II. Abdülhamid and a different one during Second Constitutional Era. In 1908, After the declaration of the II. Constitutional Monarchy, in order to reduce the effects of the Sultan II. Abdülhamid period, Mekteb-i Mülkiye was reorganized once again but the desired order was not fully established. In this work, the report that Mr. Mehmed Hikmet who was appointed as the head of Mekteb-i Mülkiye in 1911 prepared and presented to Ministry of Internal Affairs on 28th of May 1912 is discussed. Mr. Mehmed Hikmet drew attention to some problems of the school from the past and made some suggestions to overcome these problems. On the other hand, Mehmed Hikmet, who argued that a new curriculum should be implemented for Mekteb-i Mülkiye, provided comprehensive information on this subject and gave his opinions on making arrangements for the students in the school. In this regard, the mentioned study provides information on the views and ideas written by the headmaster Mr. Mehmed Hikmet and administrative-educational model with the curriculum proposed to be applied at school and in the last part, evaluations are made on the actualization of the mentioned pleading and its effects on the school.

Keywords: Mekteb-i Mülkiye, Ottoman, The Second Constitutional Era, Turkish education history, reform

* Bu çalışma 22-25 Kasım 2018 tarihleri arasında düzenlenen I. Uluslararası Çağdaş Eğitim ve Sosyal Bilimler Sempozyumu (ISCESS)'nda sözlü olarak sunulan ve özeti yayımlanan tebliğin tam metnidir.

Giriş r I ş ndan .Meşrutiyet illarına Mekteb-i M lkiyeye Genel Bir Bakış

XVIII. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nde yaşanan gerileme süreci birçok ıslahat girişimini de beraberinde getirmiştir. Devletin idarî, mali ve askerî açıdan gerileme sürecinde bulunması nedeniyle Osmanlı padişahları ve idarecileri kendilerince pek çok girişimde bulunmuş ve devlet mekanizmasının tekrar düzene girmesi için çaba göstermişlerdir. VIII. Yüzyılın ikinci yarısından başlayarak devletin yıkılışına kadar geçen dönemde askerî nitelikli olanları başta olmak üzere Batı tarzında pek çok okul açılmış ve bu suretle devletin kötü gidişine çare bulunmak istenmiştir. Sultan III. Mustafa (1757-1774) zamanında açılan Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyûn'dan başlayarak Batılı normdaki mektepler açılması politikası özellikle Sultan II. Mahmud (1808-1839) ve Sultan Abdülmecid (1839-1861) devirlerinde büyük bir gelişim göstermiş ve bu dönemde sadece askerî değil pek çok sivil meslek okulu da kurulmuştur.¹

Bununla birlikte temelleri Sultan II. Mahmud zamanında atılmaya başlamış olmakla birlikte özellikle 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı sonrasında hızlı bir biçimde gelişen ve büyüyen modern Osmanlı bürokrasisinin temel ihtiyaçları arasına yetişmiş nitelikli eleman ihtiyacı eklenmiştir. Bu dönemde devletin yeniden eski güçlü günlerine döndürülmesi için sadece savaş meydanındaki başarılarla değil, devlet idaresinde de güçlü bürokratlara ihtiyaç duyulduğu açık bir şekilde görülmüştür. Bu kapsamda Osmanlı Devleti'ndeki ilk sivil bürokrat-memur yetiştiren okul olan Mekteb-i Mülkiyenin açılması önemli bir tarihî gelişme olarak dikkati çekmektedir.

Osmanlı bürokrasisi ve mülkî idaresinin sağlıklı bir biçimde yürütülmesi adına kurulması planlanan bu okul vasıtasıyla kaymakamlık ve müdürlük gibi idarî-mülkî kademelerde görev yapacak nitelikli memurların yetiştirilmesi hedeflenmiştir.² Bu hususta ilk olarak 1858 yılında Meclis-i Âlî-i Tanzîmât tarafından hazırlanan raporda ülkedeki mevcut kaymakam müdürlerin yetersizliği vurgulanarak idarî işlerde ihtiyaç duyulan yöneticilerin yetiştirilmesi adına bir mektep açılması gerekliliği ifade edilmiştir.³ 9 Mayıs 1858 günü Sultan Abdülmecid tarafından yayımlanan bir irade ile okulun açılmasına karar verilmiş, 6 Aralık 1858'de de okulun ilk nizamnamesi hazırlanmıştır. Bununla birlikte okul ancak 12 Şubat 1859 günü eğitime başlayabilmiştir.⁴

Başlangıçta okulun eğitim süresi 2 yıl olarak belirlenmiş, Bâb-ı lî'de görev yapan yetenekli kâtipler ile medrese mezunların arasından sınavla 100 öğrenci okula kabul edilmiştir. Mekteb-i Mülkiye 1861'de ilk mezunlarını vermiştir.⁵ 1867 yılında okuldaki eğitim süresi 4 yıla çıkartılmış ve müfredatında güncellemeye gidilmiştir.⁶

İlk 20 yıllık dönemde oldukça dar bir ölçekte eğitim vermiş olan Mekteb-i Mülkiyeden sadece 162 öğrenci mezun olmuştur.⁷ Sultan II. Abdülhamid dönemi ise okulda önemli gelişmelerin yaşandığı yıllar olmuştur. 1876 yılında ilk Osmanlı parlamentosu Meclis-i Mebusanın açılış konuşmasında Mekteb-i Mülkiyeye değinen Sultan, okulun bütçesinin

¹ Söz konusu dönemde açılan yeni mekteplerle ilgili olarak bkz. Necdet Hayta-Uğur nal, *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri*, Gazi Kitabevi, Ankara 2018.

² Hasan Âli Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim*, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1994, s. 9.

³ Mehmet Yavuz, "Klasik ve Modern Dönem Yönetici Yetiştirme Sistemlerinin İncelenmesi: Kurumlar ve Kişiler", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 31, S. 2, 2017, s. 433.

⁴ Uğur nal, "III. Selim'den Meşrutiyet'e Osmanlı'da Eğitim (1789-1876)", *Türk Eğitim Tarihi El Kitabı*, Grafiker Yay., Ankara 2016, s. 161. Nizamnamenin tam metni için bkz. Ali Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, C. I, Örnek Matbaası, Ankara 1954, s. 16-7.

⁵ Yahya Akyüz, "Mülkiye Mektebinden İlk Çıkanların Bazı Eğitimsel Çabalarına İlişkin Bir Belge", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 16, S. 1, 1983, s. 170.

⁶ Ali Akyıldız, "Mekteb-i Mülkiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. Ek-2, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mekteb-i-mulkiyye> (E. T.: 05.12.2018)

⁷ Carter V. Findley, *Kalemîyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay., İstanbul 1996, s. 121.

arttırılacağını, daha faydalı hâle getirilmesi için çalışılacağını ve bu okulun âlî mektepler statüsüne yani yükseköğretim kurumu seviyesine getirileceğini açıklamıştır. Nitekim 22 Şubat 1877'de yayımlanan Mekteb-i Mülkiye Nizamnamesi ile okulun eğitim süresi 3 yılı idadi ve 2 yılı âlî olmak üzere 5 sene olarak belirlenmiştir.⁸ Bu dönemin önemli gelişmelerinden bir diğeri de okulun yatılı hâle getirilmesi olmuştur. Osmanlı Devleti'nin son vak'anüvisi Abdurrahman Şeref Efendi'nin Mekteb-i Mülkiye müdürü olarak görev yaptığı 1883 yılında okula yatılı öğrenci kabulüne başlanmıştır. Okulun yatılı hâle gelmesinin ardından öğrenci sayısında büyük bir artış yaşanmıştır. 1883 yılında okulda 295'i nehârî (gündüzlü) ve 100'ü leyli (yatılı) olmak üzere 395 öğrenci bulunmaktayken bu sayı 1885 yılında 700'e ulaşmıştır.⁹

Mektepten mezun olup bürokraside görev alanların sayısı arttıkça Mekteb-i Mülkiyenin Osmanlı eğitim sistemi içerisindeki önemi de gün geçtikçe artmıştır. Sultan II. Abdülhamid'in özel önem verdiği okullar arasında yer alan Mekteb-i Mülkiyedeki bu düzenlemeler ile birlikte bu okuldan mezun olanların kaza kaymakamlıklarına, hükümet merkezindeki resmî daireler ile vilayet merkezindeki kalemlerin başkanlıklarına, sefaret kâtiplikleri ile şehbenderliklere atanmasına karar verilmiştir.¹⁰ Bununla birlikte Mekteb-i Mülkiye mezunlarının eğitim kurumlarında öğretmenlik müdürlük gibi görevler üstlenerek Osmanlı maarif sistemi içerisinde de yer aldıkları dikkat çekmektedir.¹¹

1891 yılında yapılan düzenleme ile Mekteb-i Mülkiyedeki eğitim süresi 7 yıl (4 yıl idadi, 3 yıl âlî) olarak belirlenirken öğrenci sayısı 40'a indirilmiş ve öğrenci alımında idadi ve sultani mezunları arasından seçim yapılmasına karar verilmiştir.¹² 1897 yılına gelindiğinde okulda okuyan öğrenci sayısı 446'ya inerken¹³ 1900 yılında okulun idadi kısmının kapatılmasına karar verilmiştir.¹⁴ 1902 yılında da yatılı öğrenci kabulüne son verilmiştir.¹⁵

II. Meşrutiyet'in ilanından kısa bir süre sonra, Ağustos 1908'de, Mekteb-i Mülkiyede yönetim değişikliğine gidilmiş ve Recâî Efendi'nin¹⁶ yerine Mülkiye mezunlarından Mehmed Celâl Bey okulun müdürlüğüne getirilmiştir. Celâl Bey zamanının ilk icraatlarından biri okula öğrenci alımında uygulanan müsabaka imtihanı uygulamasının kaldırılması olmuştur. 1909 yılı Haziran ayında Mehmed Celâl Bey'in Erzurum Valisi olarak tayin edilmesi üzerine okul

⁸ M. Murat Baskıcı, "Mektep Nizamnamelerindeki Bilgiler Işığında Mülkiye (1877-1892)", *Mülkiye Dergisi*, C. 35, S. 270, 2011, s. 120-1. 1877 yılında gerçekleştirilen bu düzenlemede Fransa'nın ünlü Siyasal Bilimler Okulu'ndan esinlenilmiştir. Taner Timur, "Mekteb-i Mülkiye, Modernleşme ve Özgürlük Kavgası 1859-1923", *Mülkiye Dergisi*, C. 33, S. 265, 2009, s. 195.

⁹ Adem Doğan, *Osmanlı Eğitiminde Mülkiye Mektepleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2007, s. 26, 34.

¹⁰ Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Yay., Ankara 1991, s. 136. Findley, 1879-1922 yılları arasında okuldan mezun olan 1.604 kişiden 124'ünün Hariciyede, 1.127'sinin ise Dâhiliye Nezaretinde görev yaptığını belirtmektedir. Findley, *age.*, s. 167.

¹¹ Akyüz; agm., s. 151-152. Akyüz'e göre Mülkiye mezunları görev aldıkları yerlerde en yüksek mülki amir konumunda oldukları için eğitim faaliyetleri ile yakından ilgilenmişlerdir. Bununla birlikte II. Abdülhamid zamanında Mülkiye Mektebi mezunlarının maarif müdürlüğü, idadi mektebi müdürlüğü gibi görevlere atanmaları da Mülkiyelilerin eğitim ile iç içe olmalarına sebep olmuştur. Akyüz son olarak Mekteb-i Mülkiyenin kuruluşundan itibaren yarım yüzyıl boyunca ülkenin hemen hemen tek önemli ve ciddi yükseköğretim kurumu konumunda olduğuna vurgu yaparak, bu okulu bitirenlerin eğitim de dâhil olmak üzere toplumun sorunları duyarlı olduklarını belirtmektedir.

¹² Akyıldız, agm., Doğan, *age.*, s. 28. Mekteb-i Mülkiyenin 7 yıllık programında yer alan dersler için bkz. Çankaya, *age.*, C. I, s. 58-61.

¹³ Tefik Güran, *Osmanlı Devleti'nin İlk İstatistik Yıllığı 1897*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yay., Ankara 1997, s. 98.

¹⁴ Doğan, *age.*, s. 29.

¹⁵ Osman Nuri Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, C. I-II, Eser Matbaası, İstanbul 1977, s. 617.

¹⁶ II. Meşrutiyet'in ilanından bir ay sonra yaşanan idareci değişimini Yavuziğit şu sözlerle açıklamaktadır. "21 Ağustos 1908'de istibdat rejiminin zihniyetini taşıyıp, Saray'ın kayıtsız şartsız emrinde çalıştığı bilinen Müdür Hacı Recai Efendi emekliye sevk edilmiş, yerine Mülkiye 1883 mezunu ve seçkin bir eğitimci olan Celal Bey getirilmiştir". M. Hikmet Yavuziğit, *Mülkiye Tarihi (1859-1999)*, Yeni Aydoğdu Ofset, Ankara 1999, s. 31.

müdürlüğüne Mehmed Rakım (Açıkalın) Bey getirilmiştir. Mehmed Rakım Bey'in müdürlüğü döneminde okul Beyazıt'taki eynep Hanım Konağı'na nakledilmiştir.¹⁷

1. Mehmed Hikmet Bey'in Tercüme-i Hâli

Mehmed Hikmet Bey (Ali Çankaya, C. II, s. 837)

1858 yılında (hicri 1275 yılı Safer ayı) İstanbul'da dünyaya gelen Mehmed Hikmet Bey'in babası Mektûbî-i Meşihat Ataullah Efendizâde Mehmed Şükrü Efendi'dir. Rüştiye eğitimini aldıktan sonra girdiği Mekteb-i Mülkiyeden 28 Ağustos 1883'te mezun olmuştur. 27 Eylül 1883'te, 25 yaşında iken, Vergi Emâneti Meclis-i İdâre Kalemine memur olarak atanmıştır. Vergi Emânetindeki memuriyeti esnasında Mirgün Rüştiyesinde de görev alan Mehmed Hikmet Bey bu okulda Fransızca ile ziraat ve sınaat muallimliği yapmıştır. Bu dönemde kendisine rütbe-i selâse tevcih buyurulmuştur. Mart 1885'te Tercüme-i Fünûn Kalemine atanmış ve bu dönemde de öğretmenlik görevine devam ederek Çiçekpazarı Rüştiyesinde Fransızca dersleri vermiştir. Kasım 1885'te Karesi Vilayeti Maarif Müdürlüğüne atanmış, mevcut görevine ek olarak Balıkesir İdadisinde Fransızca ve tarih-i umumi derslerini okutmuştur. Mehmed Hikmet Bey'in bir sonraki görev yeri Şam olmuştur.

1887 yılı Eylül ayında Suriye Vilayeti Maarif Müdürlüğüne atanan Mehmed Hikmet Bey, bu görevi ile birlikte Şam İdadisinde de tarih-i umumi derslerini okutmuştur. 1889 yılı Kasım ayında bu görevinden ayrılan Mehmed Hikmet Bey, 1890 yılı Ağustos ayında Maârif Nezâreti Encümen-i Teftiş ve Muâyene Heyeti azalığına atanmış, ancak aynı ay içerisinde bu görevinden de ayrılmıştır.

Mehmed Hikmet Bey 1890 yılı Ekim ayında Mekteb-i Hukukta Fransızca öğretmenliğine başlamış, 1891 yılı Ocak ayında bu görevine ek olarak Meclis-i Maarife müsevvit (kâtip) olarak atanmıştır. 1891 yılı Nisan ayında Rumeli tarafı maarif müfettişliğine nakledilince Hukuk Mektebindeki görevinden ayrılmıştır. 1892 yılı Mayıs ayında başarılı hizmet ve liyakatinden dolayı terfi almış olan Mehmed Hikmet Bey, 1893 yılı Ekim ayında Meclis-i Maarif üyesi olmuştur. 1895 senesinde bir kez daha terfi almış, 1896 yılı Ağustos'unda Ticaret Mektebine atanmış ve burada Borsa ve Sigorta dersi ile malumat-ı ticariye derslerini okutmuştur. Mehmed Hikmet Bey Aralık 1909-Ocak 1910 tarihleri arasında Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti muavini olarak görev yapmıştır.¹⁸

1911-1915 yılları arasında Mekteb-i Mülkiye müdürlüğü görevini yürüten Mehmed Hikmet Bey, 1921 yılında vefat etmiştir. Dördüncü rütbeden Osmanî Nişânı bulan ve sicil kaydında Arapça ve Farsçaya aşina olduğu Türkçe ve Fransızca'yı ise bildiği kaydedilen Mehmed Hikmet Bey'in basılmış eserleri şunlardır:¹⁹

Mebâdi-i Fenn-i Coğrafya, Karabet Matbaası, İstanbul 1311.

Coğrafya-yı Umrânî, Nişan Berberyan Matbaası, İstanbul 1312.

¹⁷ M. Murat Baskıcı, "Mekteb-i Mülkiye'den Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne 150 Yıllık Kronolojisi", *Mülkiye Dergisi*, C. 33, S. 265, 2009, s. 258-9.

¹⁸ BOA. DH. SAİDd. 25/251; İ. TAL. 80/38.

¹⁹ Çankaya, *age.*, C. I, s. 264-5; C. II, s. 837-8; *Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye (1327)*, 66. Sene, Selânik Matbaası, 1327, s. 356; *Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye (1328)*, 67. Sene, Selânik Matbaası, 1328, s. 371.

Mebâdi-i Coğrafya-yı Um mî, Karabet Matbaası, İstanbul 1314.

Kavâid-i Muâmelât-ı Ticariye ve Us l-i Hesâbât-ı Defteriye, Karabet Matbaası, İstanbul 1315.

Ziraat, Ticaret ve Sinaate Dair Malumât-ı âfia, İkinci Cilt, Kasbar Matbaası İstanbul, 1316.

2. Mehmet Hikmet Bey'in Mekteb-i Mülkiye'de Görevine atanması ve İlk Araştırmaları

Mehmed Hikmet Bey, Mehmed Rakım Bey'in yaklaşık iki yıllık müdürlük görevinin ardından 26 Ağustos 1911 günü yayımlanan Sultan V. Mehmed Reşad imzalı kararname Mekteb-i Mülkiyenin başına getirilmiştir.²⁰ Abdurrahman Şeref'e göre Hikmet Bey'in Mekteb-i Mülkiye müdürlüğüne getirilmesinin sebebi mektep aleyhindeki görüşlere karşı koyabilecek ve II. Meşrutiyet anlayışına uygun reformlar yapabilecek bir yönetici olmasıdır.²¹ Nitekim Mehmed Hikmet Bey'in müdürlük görevinde bulunduğu 1911-1915 yılları arasında Mekteb-i Mülkiyede önemli gelişmelerin yaşandığını söylemek mümkündür. Mehmed Hikmet Bey, okuldaki eğitim programı ve sınıf yapısı ile yakından ilgilenmiş, okulun yatılı hâle getirilmesi için büyük çaba sarf etmiştir. Ayrıca okul, onun zamanında yeni bir binaya taşınmıştır. Bununla birlikte belirtmek gerekir ki, Mekteb-i Mülkiyenin kapatılması kararı da kendisinin müdürlüğü döneminde yaşanan gelişmeler arasındadır.

Mehmed Hikmet Bey'in Mekteb-i Mülkiye müdürlüğünün ilk yıllarında yardımcısı Nâil Bey'dir.²² Kendisinin idarecilik döneminin ilk önemli gelişmesi okul binasının değişimi olmuştur. Bir önceki müdür Mehmed Rakım Bey'in zamanında taşınılan Beyazıt Vezneciler'deki eynep Hanım Konağı'nın 1912 yılı Ekim ayında başlayan Balkan Harbi nedeniyle askerî hastaneye dönüştürülmesi üzerine Mekteb-i Mülkiye 1912-1913 eğitim yılında Cağaloğlu'nda bulunan Hasan Fehmi Paşa Konağı'na nakledilmiştir. Bununla birlikte bu taşınmanın ardından Mülkiye Mektebi, kuruluşundan bu yana ilk kez müstakil bir hizmet binasına sahip olmuştur.²³ Aynı yıl alınan kararla okula öğrenci kabulünde, Sultan II. Abdülhamid döneminde olduğu gibi, sınav yapılması kararı alınmıştır.²⁴

Mehmed Hikmet Bey'in göreve geldiği sırada Mekteb-i Mülkiyede uygulanan üç senelik müfredat şu şekildedir²⁵:

Dersin Adı	Haftalık Ders Saati		
	Birinci Sene	İkinci Sene	Üçüncü Sene
Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye	1	1	1
Ahkâm-ı Evkaf	-	-	1
Hikmet-i Hukuk-ı İslamiye	-	1	1
Arazi Kanunu	-	1	-
İlm-i İktisat	2	1	1
Usul ve Kavanin-i Maliye	1	2	2
İstatistik	2	-	-
Coğrafya-yı İktisadi	1	-	-
Hukuk-ı Ceza	1	-	-
Usul-i Cezaiye	2	-	-
Hukuk-ı İdare	2	2	2
Hukuk-ı Esasiye	2	2	-

²⁰ BOA. İ. MF. 18/25; BEO. 3933/294929; MF. MKT. 1174 57. Mehmed Rakım Bey, Mekteb-i Mülkiye müdürlüğünden Meclis-i Maarif başkanlığına atanmıştır. BOA. İ. MF. 18/2; BEO. 3906/292887.

²¹ Aktaran: Yavuziğit, *age.*, s. 39.

²² *Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye (1327)*, s. 356; *Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye (1328)*, s. 371.

²³ Baskıcı, "... 150 Yıllık Kronolojisi", s. 259.

²⁴ Doğan, *age.*, s. 49.

²⁵ BOA. HSD. HADB. 5/47_2.

Hukuk-ı Ticaret	-	-	2
Usul-i Hukukiye	-	-	1
Hukuk-ı Umumiye-i Düvel	-	2	2
Hukuk-ı Hususiye-i Düvel	-	1	2
Tarih-i Osmani	2	2	-
Tarih-i Siyasi	2	2	-
Tarih-i Medeniyet	-	-	2
Kitabet-i Resmîye	2	2	-
Usul-i Terceme	-	-	2
Fransızca	4	5	5
Elsine-i İhtiyariye	2	2	2
Toplam	26	26	26

3. Mekteb-i Mülkiye M d r Mehmed Hikmet Bey'in Layihası

Mehmed Hikmet Bey müdürlüğe atandıktan yaklaşık 9 ay sonra Dâhiliye Nezâretine hitaben bir layiha kaleme almış ve Mekteb-i Mülkiyedeki eğitim-öğretim faaliyetlerinin daha iyi hâle getirilmesi adına görüşlerini dile getirmiştir. Söz konusu layihanın tarihi 28 Mayıs 1912'dir. Layihada dile getirilen meseleler şu şekildedir:²⁶

Layihasında ilk olarak geride kalan 70 senelik dönemde devletin iyi idaresi adına alanında ihtisas sahibi kişiler yetiştirilmesi için Dârülfünûn, Mekteb-i Mülkiye, Mahrec-i Aklâm gibi eğitim kurumları tesis edildiğini ancak bunların hiçbirinden beklenen faydanın sağlanamadığını ve bu durumun sebeplerinin de yeterince araştırılmadığını vurgulayan Mehmed Hikmet Bey'e göre bundan 34 sene evvel (1877 yılındaki yapılanmayı kastederek) ikinci defa teşkilatlanan Mekteb-i Mülkiyeden bir müddet faydalanılmışsa da sonrasında programların değiştirilmesi ile okulun düzeni tekrar bozulmuştur. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra okuldaki ders programı bir kez daha gözden geçirilmişse de Mehmed Hikmet Bey bu müfredatı ve eğitim sistematiğini yeterli görmemektedir. Layihasında hâl-i hazırda yürürlükte bulunan mevcut müfredatı ele alan Mehmed Hikmet Bey, her sınıfta 15-16 dersin okutulduğunu, şubelere ayrılmaksızın tarih, hukuk, iktisat, siyaset ve dil bilimleri alanlarında binlerce sayfalık bir programın tek bir sınıfta okutulduğuna işaret etmektedir. Mehmed Hikmet Bey, buna ek olarak öğrencilere verilen aşırı serbestlikten duyduğu rahatsızlığı dile getirmiş, sene sonu imtihanlarına girmek için eğitim döneminin yarısında okula devam etmenin yeterli olduğundan bahisle okulun dâhilî nizamnamesinde öğrencilere tanınan hakların doğurduğu olumsuzluklara vurgu yapmıştır.

Mehmed Hikmet Bey'e göre her şeyden önce öğrencilerin derslerini düzenli takip edebilmeleri ve verimli bir şekilde ders çalışmaları açısından önemli bir yere sahip olan yatılı hayatının kaldırılması Mekteb-i Mülkiyedeki gerilemenin en önemli nedenidir. Görüşlerini desteklemek adına 1910-1911 eğitim yılının sonunda yapılan istatistik çalışmasından bilgiler sunan Mehmed Hikmet Bey, son sınıf öğrencilerinden 100'ünün genel imtihanlardan, 80'inin ise üç ay sonraki ikmal imtihanlarından 85 puan ve üzeri bir not alabildiklerini; ikinci sınıftan üçüncü sınıfa geçiş sınavlarında ise 43 öğrencinin genel imtihanla bir üst sınıfa geçmesine karşılık, 78 öğrencinin ancak ikmal imtihanları sonrasında başarılı olabildiklerini belirtmiştir. Bu üzücü tablo karşısında Mehmed Hikmet Bey, ilk olarak derslerin adet ve tür açısından azaltılması sonrasında da okulun yatılı hâle getirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Okulda uygulanan yoğun program üzerindeki eleştirilerini dile getiren Mehmed Hikmet Bey'e göre uzun zamandan beri yüzeysel fakat bütüncül olmayan bir müfredat kapsamında tahsil veren Mekteb-i Mülkiyeden ihtisas sahibi kişilerin yetişmesi mümkün değildir. Bu nedenle okul içerisinde üçer senelik eğitim veren idari (dâhilî), mali (iktisadi) ve siyasi (haricî) şubelerinin kurulması, ders sayılarının senelik altı-yediye indirilmesi, üç şube için müşterek bir ihtiyat sınıfı oluşturulması ve ortaöğretim kurumlarından mezun olanlar arasında yapılacak sınavla ihtiyat sınıfına alınan öğrencilerin bir sene birlikte eğitim aldıktan sonra kabiliyet ve devletin ihtiyacına

²⁶ Layihanın günümüz harflerine çevirisi ekte sunulmuştur.

göre bu üç şubeden birinde eğitimine devam etmesi fikrini ortaya atan Mehmed Hikmet Bey, bu şubeler vasıtasıyla öğrencilerin üç sene boyunca mesleklerine göre teorik ve pratik eğitim almaları hâlinde devletin ihtiyacına uygun uzmanların yetişeceğine olan inancını dile getirmiştir.

Layihada yatılı eğitim hayatının önemine de değinen Mehmed Hikmet Bey, talebelerin okulda aldıkları eğitimden sonra ders çalışmak veya tekrar etmek yerine ötede beride dolaşmasının eğitim hayatları için olumsuz bir durum olduğunu vurgulayarak yatılı mekteplerin ise daimî bir çalışma ortamı sunduğunun ve öğrencilerin tahsil hayatının bu sayede bir düzen içerisinde ilerlediğinin tecrübe edilmiş bir gerçek olduğunu ifade etmektedir. Okulda eğitim gören 240 öğrenciden 160 tanesinin taşradan geldiğini belirten Mehmed Hikmet Bey, ailelerin çocuklarına aylık yaklaşık 4 liradan senede 48 lira masraf yaptıklarını belirterek 150 öğrenci üzerinden yapılacak bir hesapta senelik toplam 7.200 liranın harcandığını ifade etmekte ve bu meblağ ile öğrencilerin en azından beslenme ve konaklamalarına imkân sağlayacak bir pansiyonda bir araya getirilmelerinin mümkün olduğuna dikkat çekmektedir. Bu hesap üzerinden okula kabul edilecek öğrencilerden ücret talep edilmesini savunan Mehmed Hikmet Bey, üstün başarı sahibi öğrenciler için istisna yapılarak masraflarının devletçe karşılanabileceğini de dile getirmekte, mevcut durumda mali durumu yetersiz öğrenciler için yardım toplandığına işaret ederek bu elim durumun da önüne geçilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Mehmed Hikmet Bey'e göre özellikle siyasi şube öğrencilerinin mali durumlarına dikkat edilmesi gereklidir.

Mehmed Hikmet Bey tasarlamış olduğu müşterek sınıfla eğitime başlanıp sonrasında öğrencilerin üç ayrı şubede eğitimlerine devam ettiği bu model için müfredat taslağı da hazırlamıştır. Okulun şubelere ayrılarak eğitim vermesi kararının uygun görülmemesi hâlinde alternatif bir model olarak okulun öğretim programına bir sene ilave edilmesi ve taşradan gelen öğrencilerin pansiyonlarda konaklatılması da layihada vurgulanan bir başka noktadır. Bütün bunlardan başka Mehmed Hikmet Bey önerdiği modelin hayata geçirilmesine karar verilmesi hâlinde okulun idaresi ve yatılı-gündüzlü öğrenciler için ayrıca bir iç yönetmelik hazırlanması gerektiğini de belirtmiştir.

Layihasında mektep üzerindeki bu yeni modelin hayata geçirilmesi hâlinde ortaya çıkacak mali yükü de hesaplamış olan Mehmed Hikmet Bey'e göre Mekteb-i Mülkiye'ye bir sene ilave edilmesi hâlinde idare heyeti ve görevlilerin maaşları için yıllık 252.000 kuruş, eğitim kadrosu maaşları için yıllık 350.400 kuruş ve yakacak, su, kırtasiye, tamirat, kütüphane ile eğitim araçları gibi sair masraflar için de 24.000 kuruş olmak üzere 626.400 kuruşluk bir bütçeye ihtiyaç bulunmaktadır. Bu rakam 1911 senesi Mekteb-i Mülkiye bütçesinden sadece 8.400 kuruş fazladır.

Devletin idare, maliye ve hariciye alanlarındaki yetişmiş uzman ihtiyacına nazaran ortaya çıkan ek mali külfetin oldukça küçük bir meblağ olduğundan hareketle bir değerlendirmede bulunan Mehmed Hikmet Bey, Mekteb-i Mülkiye için öngördüğü eğitim modelinin hayata geçirilebilmesi durumunda siyaset ve toplum bilimleri alanları yerine tıp ve fen bilimleri alanlarında daha fazla öğrencinin Avrupa'ya gönderilmesine imkân doğacağını da layihasında vurgulamaktadır. Mehmed Hikmet Bey son söz olarak görüşlerinin Dâhiliye Nezâreti tarafından uygun görülmesi hâlinde bir komisyon kurulup üzerinde müzakereler yapılmasını istemiştir.²⁷

Mehmed Hikmet Bey'in layihasında önerdiği eğitim modelinde uygulanması öngörülen müfredat aşağıdaki tabloda sunulmaktadır. Buna göre Mekteb-i Mülkiyenin ilk senesinin ortak eğitim alınan bir sınıf olması öngörülmüştür. Müşterek ihtiyat sınıfında talebelere haftalık 20 saat ders verilmesi ve sonraki sene öğrencilerin ilgi ve istidadına göre idari, mali veya siyasi şubelerinden birine geçerek eğitimine devam etmeleri planlanmıştır.

²⁷ BOA. HSD. HADB. 5/47_8.

Şubelere ait müfredat incelendiğinde her şubede senelik 20-22 saat ders alınması planlanmış ve ders sayısı ortalama olarak 8-10 olarak belirlenmiştir. İdarî şube öğrencileri için kapsamlı bir hukuk eğitiminin öngörüldüğünü söylemek mümkündür. Farklı hukuk alanlarına ait derslerin yanı sıra tarih, coğrafya ve yabancı dil dersleri idari şube öğrencilerinin alması planlanan dersler arasında yer almıştır. Mali şube öğrencilerine ise doğal olarak ekonomi derslerinin ağırlıkta olduğu bir program taslağı hazırlanmıştır. Ayrıca ekonomi derslerinin yanında yoğun sayılabilecek bir hukuk müfredatının yer aldığı da dikkati çekmektedir. Siyasi şube talebesi için öngörülen üç yıllık müfredatta ise çeşitli hukuk derslerinin yanı sıra tarih, ekonomi ve politika derslerine yer verilmiştir. Müfredatta dikkati çeken bir diğer husus ise, eski programda da olduğu üzere, yabancı dil eğitimidir. İhtiyat sınıfı ile birlikte dört yıl eğitim alacak öğrencilerin her sene yoğun denebilecek oranda Fransızca ders almaları planlanmış, mali şube dışındaki şubelerde ikinci bir yabancı dil eğitimi de öngörülmüştür.

M şterek İhtiyat Sınıfı ¹	Dersin Adı	dar be ²			Mali be ³			Siyasi be ⁴		
		Dersin Adı			Dersin Adı			Dersin Adı		
		Birinci Sene	İkinci Sene	Üçüncü Sene	Birinci Sene	İkinci Sene	Üçüncü Sene	Birinci Sene	İkinci Sene	Üçüncü Sene
2	Mecelle-i Ahkam-ı Adliye (Kanun-ı Medeni-i Osmâni)	Hukuk-ı Esasiye	2	Usul-i Defteri (Kısm-ı Nazarı)	2		3	Hukuk-ı Umumiye		
2	Hukuk-ı Umumiye	Hukuk-ı İdare	2	Coğrafya-yı İktisadî	2			Hukuk-ı Esasiye		
2	Tarih-i Osmanî	Hukuk-ı Ticaret	2	Hukuk-ı Umumiye	2			Hukuk-ı Ticaret		
2	İktisat	Usul ve Kavanin-i Maliye	2	İstatistik	1	2	2	Hukuk-ı Umumiye-i Düvel		
2	İstatistik	Tarih-i Osmanî	2	İlim-i Usul-i Maliye	2		2	Hukuk-ı Hususiye-i Düvel		
2	Tatbikat-ı Riyaziye	Coğrafya-yı İktisadî	2	Faiz ve Amortisman Hesabı	3		2	Tarih-i Siyasi-i Osmanî		
2	Coğrafya-yı İktisadî	Usul-i Hukukiye	2	İlim-i İktisat	2	2	2	Tarih-i Medeniyet ve Tarih-i Diploması		
2	Kitabet-i Resmîye	Usul ve Kavanin-i Maliye-i Osmanîye	2	Usul ve Kavanin-i Maliye-i Osmanîye		2	1	İlim-i İktisat		2
4	Fransızca	Hukuk-ı Hususiye-i Düvel	2	Usul-i Muhasebe-i Umumiye	3		2	Usul ve Kavanin-i Maliye-i Osmanîye		2
		Hukuk-ı Umumiye-i Düvel	2	Usul-i Defteri-i Mali	2		2	İstatistik		
		Hukuk-ı Cezaiye ve Kanun-ı Ceza	2	Hukuk-ı Esasiye	2		2	Coğrafya-yı İktisadî		
		Arazi Kanunu	2	Hukuk-ı Ticaret	2		2	Etnografya		2
		Tarih-i Medeniyet	2	Hukuk-ı İdare	2		2	Düvel-i Muazzamanın Siyaset-i Hazırası		2
		Ahkâm-ı Evkâf	2	Hukuk-ı Umumiye-i Düvel	2		2	Kitabet-i Resmîye		2
		Kitabet-i Resmîye	2	Hukuk-ı Hususiye-i Düvel	2		2	Fransızca Muhâberât-ı Diploması		4
		Fransızca	4	Siyaset-i İktisadiye	4		2	Elsine-i İhtiyariye		2
		Elsine-i İhtiyariye	2	Kitabet-i Resmîye	2		2			2
			4	Fransızca	3		3			3
Toplam		Toplam	20	Toplam	20	Toplam	20	Toplam	20	20

¹ BOA. HSD. HADB. 5/47_1.

² BOA. HSD. HADB. 5/47_1.

³ BOA. HSD. HADB. 5/47_6.

⁴ BOA. HSD. HADB. 5/47_5.

Mehmed Hikmet Bey'in yukarıdaki tabloda önerdiği eğitim sistematığı dışında bir program önerisi daha bulunmaktadır. Kendisi şubelere ayrılan bir eğitim modelinin kabul görmemesi hâlinde alternatif olarak mevcut sistemin korunduğu ancak eğitim süresine bir sene ilave edildiği bir yapının kurulmasını teklif etmiştir. Mehmed Hikmet Bey'in Mekteb-i Mülkiyeye sadece bir sene ilave edilmesinin yeterli görülmesi hâlinde uygulanmasını önerdiği müfredat ise şu derslerden oluşmaktadır.²⁸

Dersin Adı	Haftalık Ders Saati			
	Birinci Sene	İkinci Sene	Üçüncü Sene	Dördüncü Sene
Mecelle-i Ahkam-ı Adliye (Kanun-ı Medeni-i Osmânî)	3	-	-	-
Ahkâm-ı Evkâf	-	-	-	2
Arazi Kanunu	-	-	-	2
Hukuk-ı Umumiye	3	-	-	-
Hukuk-ı Esasiye	-	2	2	-
Usul-i Hukukiye	-	-	2	-
Hukuk-ı Cezaiye ve Kanun-ı Ceza	-	-	-	2
Hukuk-ı İdare	-	2	2	2
Hukuk-ı Ticaret	-	2	-	-
Hukuk-ı Umumiye-i Düvel	-	-	2	2
Hukuk-ı Hususiye-i Düvel	-	-	2	2
İlm-i İktisat	2	1	-	-
Usul ve Kavanin-i Maliye	-	2	2	-
İstatistik	2	-	-	-
Coğrafya-yı İktisadî	2	1	-	-
Tarih-i Osmanî	2	2	-	-
Tarih-i Medeniyet	-	-	2	2
Kitabet-i Resmîye	2	2	2	2
Fransızca	4	4	4	4
Elsine-i İhtiyariye	-	2	2	2
Toplam	20	20	22	22

Tablodan da anlaşılacağı üzere Mehmed Hikmet Bey mevcut 3 senelik müfredatta her sınıf için öngörülen 26 saatlik müfredatın 4 senelik bir program çerçevesinde senelik 20 saat civarlarına indirilmesini planlamıştır. Bununla birlikte öğrencilerin sene içerisinde alacağı ders sayısının bu alternatif modelde de amaçlandığı görülmektedir. Nitekim mevcut programda yaklaşık 15 olan senelik ders sayısının Mehmed Hikmet Bey'in planına göre senelik 10 dersin altına indirilmesi hedeflenmiştir. Ancak bu programda öğrencilerin alan bazlı ihtisaslaşması mümkün olamayacağından her talebenin uygulanan standart program dâhilinde ekonomi, siyaset ve hukuk derslerini almak zorunda olduğu da aşikârdır.

4. Mehmed Hikmet Bey'in Layihası Sonrasında Mekteb-i Mülkiyede Gerçekleştirilen İslahatlar (1912-1914)

Mehmed Hikmet Bey'in layihısından sonraki süreçte yaşanan gelişmelere bakıldığında aslında layihanın Dâhiliye Nezâreti tarafından olumlu karşılandığını ve bu metinde yer alan görüşlerin hayata geçirildiğini söylemek mümkündür. Öyle ki, Mekteb-i Mülkiyedeki ıslahat çalışmalarına yön vermek için Dâhiliye Nezâreti bünyesinde bir komisyon oluşturulmuş ve yapılan müzakereler neticesinde okulun yatılı hâle getirilmesine ve eğitim süresinin ise iki yılı müşterek sınıflarda iki yılı ise mali, idari ve siyasi şubelerde olmak üzere dört sene olarak belirlenmesine karar verilmiştir.²⁹ Komisyon raporu Meclis-i Vükela'nın 1 Aralık 1913 tarihli oturumunda görüşülmüş kabul edilmiştir.³⁰

²⁸ BOA. HSD. HADB. 5/47_7.

²⁹ BOA. BEO. 4236/317649.

³⁰ BOA. MV. 183/2.

Mekteb-i Mülkiyede 1913 eğitim yılından itibaren uygulamaya konan yeni modelin Mehmed Hikmet Bey'in layihasında önerdiği sistematik üzere inşa edildiği ancak birtakım farklılıklar içerdiği görülmektedir. Öncelikli olarak Mehmed Hikmet Bey okulun eğitim süresinin 4 sene olmasından ve öğrencilerin idari, mali ve siyasi olarak şubelere ayrılarak eğitim almalarından yana olmuştur ki Maârif Nezâreti tarafından yapılan düzenlemeler aynen bu şekilde olmuştur. Ancak Mehmed Hikmet Bey'in önerisinde Mekteb-i Mülkiye öğrencilerinin şubelerde alacağı eğitimin 3 yıl olması öngörülmüşken alınan kararlar uygulamaya geçirilen yeni müfredatta öğrencilerin şubelerde aldığı eğitim süresi 2 sene olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte layihada belirtilen derslerle mevcut müfredat arasında da büyük bir fark bulunduğu da dikkati çekmektedir. Mehmed Hikmet Bey'in layihasında önerdiği müfredat ile Mekteb-i Mülkiyede uygulamaya konulan yeni program karşılaştırılacak olursa dikkat çeken gelişmeler şu şekilde sıralanabilir:³¹

Öncelikle uygulamaya konulan müfredatta Mekteb-i Mülkiye öğrencilerinin iki yıl boyunca aynı dersleri almaları öngörülmüştür. Bu dersler; coğrafya-i Osmanî, tarih-i Osmanî, Arapça, hukuk-u esasiye, istatistik, ilm-i iktisat, hukuk-ı ticaret, hukuk-ı idare, usul ve kavanin-i maliye ve Fransızcadır. Burada dikkati çeken husus Arapça dersinin müfredata girmesidir. Bu ders siyasi şube dışında diğer şubelerde okuyanların 4 yıl boyunca alması gereken bir ders hâline getirilmiştir.

Şubeler bazındaki değişime geçmeden önce belirtilmesi gereken bir diğer husus Mehmed Hikmet Bey'in layihasında vurguladığı öğrencilerin bir eğitim yılı içerisinde çok sayıda ders almak zorunda kalmaları meselesinin yeni müfredatta giderilemediğidir. Öyle ki idari, mali ve siyasi şubeler için hazırlanan yeni müfredatta talebelerin senelik 13 ila 15 ders almaları öngörülmüştür. İdarî şube müfredatında Mehmed Hikmet Bey'in layihasında önerilen programa genel manada uyulmakla birlikte bu şube öğrencilerine Arapça, İktisat ve Dinler Tarihi derslerinin eklendiği görülmektedir. Mali şubede ise Ticaret Hukuku, İdare Hukuku, Umumi Hukuk gibi derslere yer verilmemiş, Maliye ve İktisat alanlarında tatbikat dersleri ile birlikte Banka, Borsa ve Bütçe gibi dersler eklenmiştir. Siyasi şube müfredatı incelendiğinde ise layihaya oranla değişimin biraz daha geniş boyutlu olduğu anlaşılmaktadır. Mehmed Hikmet Bey'in bu şube için önerdiği derslerden hukuk alanındakilerin azaltıldığı, İktisat, İstatistik gibi derslerin kaldırıldığı müfredata siyaset ve diplomasi derslerinin eklendiği görülmektedir. Ayrıca bu şubede diğer şubelerin aksine Fransızcanın yanında Arapça dersi yerine Elsin-i Erbaa (Arapça, Ermenice, Rumca, Bulgarca) dersine yer verilmişse de bu durum uzun sürmemiş, 1913 yılı Aralık ayında Bulgarca, 1914 yılı Ağustos ayında da Rumca dersi okul müfredatından çıkartılmıştır.³² Bu derslerin kaldırılmasında Balkan Savaşları'nın etkisi olsa gerektir.

Mehmed Hikmet Bey'in layihasında ısrarla üzerinde durduğu bir diğer mesele olan okulun yatılı hâle getirilmesi hususu ise iki aşamalı olarak hayata geçirilmiştir. İlk olarak çıkartılan geçici kanun ile okulda yatılı eğitim modeline geçilmiş, sonrasında ise Osmanlı parlamentosundaki yoğun tartışmaların ardından birtakım düzenlemelerle bu durum kanunlaştırılmıştır. Bu hususta yaşanan gelişmeler şu şekildedir.

Mekteb-i Mülkiyenin yatılı hâle getirilmesi ile ilgili olarak 22 Ocak 1914 günü çıkartılan geçici kanun 4 maddeden oluşmaktadır. İlgili kanunda okulun 1913-1914 eğitim yılında itibaren yatılı hâle getirilmesi, okula kabul edilecek yeni öğrencilerden yıllık 40 lira ücret alınması, eğitimi devam eden üst sınıf öğrencilerinin gündüzlü eğitimlerine devam etmeleri ve ücret ödememelerine karar verilmiştir. Ayrıca bu kararların yayımlanma tarihinden itibaren geçerli olmasına hükmedilmiş olmakla birlikte Meclis-i Mebusan'ın açılmasının ardından parlamentoda görüşülerek kanunlaştırılmasına hükmedilmiştir.³³

³¹ 1912-1913 eğitim yılında hayata geçirilen yeni müfredat listesi için bkz. Çankaya, *age.*, C. I, s. 93-5.

³² Baskıcı, "... 150 Yılı Kronolojisi", s. 260.

³³ BOA. A./ DVN. MKL. 56/72.

Böylece 22 Ocak 1914 günü yayımlanan bu geçici kanunun ile Mekteb-i Mülkiyedeki yatılı eğitim resmen başlamıştır. Ancak konunun parlamento gündemine gelmesi ise altı ayı bulmuştur. Meclis-i Mebusanın 18 Haziran 1914 tarihli oturumunda Mekteb-i Mülkiyenin yatılı hâle getirilmesi meselesi görüşülmeye başlanmıştır. Denizli Mebusu Mehmed Sadık Bey yapmış olduğu konuşmada başkanı olduğu Maarif Encümeninde gerçekleştirilen görüşmeler hakkında bilgi vermiş ve yatılı eğitime muhalefet edenlere karşı geçmiş dönemde yatılı ve gündüzlü birlikte okuyan öğrencilerden yatılı okuyanların daha başarılı olduklarının dile getirildiğine dikkat çekmiştir. Ayrıca maddi durumu olmayanlar için de ücretsiz öğrenci kaydı yapılacağını belirtmiştir. Bununla birlikte Mehmed Sadık Bey'in konuşmasından Maârif Nâzırı'nın Mekteb-i Mülkiyeyi Dârülfünûna bir şube olarak bağlamak niyetinde olduğu da anlaşılmaktadır.³⁴

Söz konusu kanun görüşmeleri sırasında Maarif Nezâretini temsilen Mekteb-i Mülkiye müdürü Mehmed Hikmet Bey görevlendirilmiştir.³⁵ Bu görevine istinaden Meclis-i Mebusan oturumunda söz alan Mehmed Hikmet Bey okulun yatılı ve paralı hâle getirilmesi durumunda fakir ailelerin çocuklarının okuyamayacağı yolundaki eleştirilere cevap vererek mevcut talebelerin yüzde yetmişinin taşradan geldiğini, aileleri tarafından bu öğrencilere aylık ortalama 5 lira civarında para gönderildiğini ancak buna rağmen öğrencilerin kendilerine yeteri kadar bakmadıklarını, yatılı eğitim verilmediği için han köşelerinde yada bekâr evlerinde kalan bu öğrencilerin bir birçoğunun derslerden sonra Galata, Beyoğlu taraflarında başıboş kaldığını vurgulamış ve bu yönden yatılı eğitimin gerekliliğini ifade etmiştir. Okulun yatılı olması hâlinde öğrencilerin sabah kalkış saatinden başlayarak bakımları, beslenmeleri, eğitimlerinin plan içerisinde olacağını vurgulayan Mehmed Hikmet Bey, örgün eğitimin sona ermesinin ardından öğrencilerin başıboş gezmek yerine okul kütüphanesinde ve çalışma salonlarında vakit geçireceklerini ifade etmiştir. Mehmed Hikmet Bey konuşmasını şu sözlerle sonlandırmıştır: “Bendeniz derim ki, mektebi leylî hayattan mahrum edersiniz, birçok evlâd-ı vatan kaybolacaktır. Mümkünse, hatta diyebilirim ki, bütün büyük mekâtibimiz için pansiyonlar yapılsın, bir yerde toplansınlar, orada onlara müzakere salonları tahsis edilsin ve yedirilsin, içirilsin. Bu hayat-ı sefilânelerinden, bu babalarından, velilerinden aldıkları paraları şuralarda, buralarda sarf edip mahvolmasın. Bendeniz mektebin leylî olması hakkındaki mütalaam bundan ibarettir.”³⁶

Meclis zabıtları incelendiğinde bazı mebusların Mehmed Hikmet Bey'in savunmasına rağmen okulun yatılı hâle getirilmesine muhalefet ettikleri anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Mehmed Tefvik Bey konuşmasının bir yerinde okulun yatılı olacağını üç ay önce ilan ettiklerini, öğrenci alımına dair sınavların yapıldığını, öğrencilerin %10'unun okula ücretsiz kabul edildiğini ifade ederek fiilî olarak okulun yatılı sisteme geçtiğini de belirtmiştir.³⁷

20 Haziran günü Meclis-i Mebusanda devam eden görüşmelerde birçok mebus okulun yatılı hâle getirilmesi hususunda görüşlerini bildirmeye devam etmiştir. İkinci gün görüşmelerinde bir kez daha söz alan Mehmed Hikmet Bey, mektepteki ıslahat çalışmaları sırasında Hâriciye, Mâliye ve Dâhiliye nâzırlıklarından temsilcilerin de komisyonda yer aldığını ifade ederek iki buçuk ay kadar süren görüşmelerin ardından programların hazırlanarak Meclis-i Vükelâ'ya onay için gönderildiğini bildirmiştir.³⁸ Sonuç olarak oldukça hararetli geçen tartışmaların ardından kanunda değişikliğe gidilerek mektebin hem gündüzlü hem de yatılı öğrenci almasına karar verilmiştir.³⁹

³⁴ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: 3, İctima Senesi: 1, C. 1, İnikad: 17, 4 Haziran 1330, s. 379-80.

³⁵ *BOA. MF. MKT.* 1198/70.

³⁶ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: 3, İctima Senesi: 1, C. 1, İnikad: 17, 4 Haziran 1330, s. 380-1.

³⁷ *Age.*, s. 383.

³⁸ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: 3, İctima Senesi: 1, C. 1, İnikad: 18, 7 Haziran 1330, s. 396-7.

³⁹ *Age.*, s. 409-10.

Sonuç

Tanzimat Devri'nde gerçekleştirilen değişim ve dönüşüm hareketleri neticesinde Osmanlı Devleti'nde Batılı tarzda eğitim alan yöneticiler yetiştirme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda hem askerî hem de sivil alanda bu anlayışa sahip idareciler yetiştirilmesi için kurumlar tesis edilmiş olup sivil bürokrasinin bu anlamdaki ana kaynağı da 1859 yılında kurulan Mekteb-i Mülkiye olmuştur. Sultan Abdülmecid zamanında kurulup Sultan Abdülaziz zamanında gelişimini sürdüren, Sultan II. Abdülhamid zamanında da önemini arttırarak yüksekokul statüsünde hizmet vermeye başlayan Mekteb-i Mülkiye, yukarıda da ifade edildiği üzere II. Meşrutiyet yıllarında birçok önemli gelişmeye sahne olmuştur. Ancak II. Meşrutiyet yılları Mekteb-i Mülkiye açısından sadece eğitimin geliştirilmesi adına çaba harcanan bir dönem olmamıştır. Çünkü okulun kapatılması kararı da yine bu dönem içerisinde alınmıştır.

1911 yılının Ağustos ayında Mekteb-i Mülkiye müdürlüğü görevine atanan Mehmed Hikmet Bey'in girişim ve çabaları ile okulda başlayan ıslahat süreci 1914 yılında okulun kendi içerisinde uzmanlık şubelerine ayrılması, yeni bir müfredatın benimsenmesi ve okulun yatılı eğitim veren bir mektep hâline getirilmesi gibi önemli kazanımlar elde edilmesi ile sonuçlanmıştır. Okuldaki mevcut müfredat ve sınıf sisteminin Osmanlı bürokrasisinin ihtiyacı olan memur profilini yetiştirmekten uzak olduğunu düşünen Mehmed Hikmet Bey, okuldaki eğitim sistematüğını köklü bir biçimde değiştirmek istemiştir. Öncelikle öğrencilerin alanlarında uzman bir şekilde yetiştirebilmesi için şubeler oluşturulmasını ve senelik ders sayısının azaltılmasını hararetle savunan Mehmed Hikmet Bey'e göre eğitim sürecinin en önemli faktörlerinden biri olan konaklama meselesinde de önemli değişimlere ihtiyaç duyulduğunu layihasında açıkça dile getirmiştir. Yatılı eğitim verilmediğinden dolayı taşradan gelen talebelerin büyük zorluk yaşadığını, okul mesaisi sonrasında neler yaptığı gözlemlenemeyen öğrencilerin kendilerini geliştirmelerinin mümkün olmadığını dile getirerek tertipli ve disiplinli bir yatılı eğitim hayatı modelini önermiştir. Mehmed Hikmet Bey, önerdiği yeni modelin eğitim müfredatının yanı sıra mali ve idari sistematüğüne dair de çalışmalar yapmış ve bu kapsamlı raporunu yetkililere sunmuştur.

Nitekim Mehmed Hikmet Bey'in layihısından hareketle 1913 yılı içerisinde gerçekleştirilen yasal düzenlemeler neticesinde Mekteb-i Mülkiye için yeni bir dönemin kapısı aralanmıştır. Bu açıdan bakıldığında Mehmed Hikmet Bey'in hedeflediği Mekteb-i Mülkiyedeki köklü yapısal değişim kısmen de olsa hayata geçirilmiştir. Ancak 1913 yılından itibaren hayata geçirilen bu uygulamaların semeresini almak mümkün olmamıştır. Okulun yatılı hâle getirilmesi sürecinde 1914 yılı Haziran ayında Meclis-i Mebusandaki görüşmelerde de dile getirildiği üzere Mekteb-i Mülkiyenin durumu ile ilgili tartışmalar aynı sene patlak veren I. Dünya Savaşı'nın ülke ekonomisine verdiği zararlar ve diğer faktörlerle birleşince 1915 yılında Mekteb-i Mülkiyenin kapatılması gibi bir sonucu doğurmuştur. 6 Eylül 1915 günü çıkartılan bir kanun-ı muvakkat ile Mekteb-i Mülkiyenin 14 Eylül 1915 günü itibarıyla kapatılmasına karar verilmiştir. Okulun kapanması ile birlikte bütçesi Dârülfünûna nakledilirken, okulun şubeleri de Hukuk Fakültesine aktarılmıştır.⁴⁰ Alınan bu kararla birlikte Mehmed Hikmet Bey'in öncülüğünü yaptığı bu yeni eğitim modelinden tek bir öğrenci bile mezun edilememiştir. Bu açıdan bakıldığında Mehmed Hikmet Bey'in birkaç yıl boyunca sürdürdüğü yoğun mesai ve girişimlerin heba olduğu aşikârdır.

Bununla birlikte belirtmek gerekir ki, Mekteb-i Mülkiyenin kapatılması kararı da uzun ömürlü olmamıştır. 1915 yılı Eylül ayında kapatılan okul, 1918-1919 eğitim yılında yeniden hizmet vermeye başlamıştır. Mekteb-i Mülkiyenin yeniden tesisi meselesi bir kez daha Osmanlı parlamentosunda tartışmalara neden olmuş, 9 Mart 1918 günü Meclis-i Mebusanda okulun yeniden kurulması hakkında görüşmeler yapılmış ve meselenin öncelikle Maarif Encümenine

⁴⁰ Baskıcı, "... 150 Yılın Kronolojisi", s. 260.

havale edilmesine karar verilmiştir.⁴¹ Mecliste mektebin Dâhiliye Nezâretine mi yoksa Maarif Nezâretine mi bağlı olması gerektiği, Dârülfünûn mezunlarının bu okuldan mezun olacaklarını işlerini yapıp yapamayacağı gibi meseleler ile okulun mali boyutu hakkında tartışmalar yaşanmıştır.⁴² Sonuç olarak 18 Mart 1918 günü Meclis-i Mebusanda Mekteb-i Mülkiyenin yeniden açılmasına dair kanun teklifi madde madde görüşülüp oylanmıştır.⁴³ Sultan V. Mehmed Reşad'ın 1 Nisan 1918 tarihli iradesi ile Dâhiliye Nezâretine bağlı üç yıllık, yatılı ve ücretli bir okul yeniden vücuda getirilmişse de⁴⁴ yaşanan süreçten de anlaşılacağı üzere Mehmed Hikmet Bey zamanında harcanan çaba ve okula kazandırılan ivme açık bir biçimde heba edilmiştir.

Kaynakça

A. Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Belgeleri

Bâb-ı Âlî Evrâk Odası (BEO.): 3906/292887; 3933/294929; 4236/317649.

Dâhiliye – Defterler (DH. SAİDd.): 25/251.

İrade – Maârif (İ. MF.): 18/2; 18/25.

İrade – Talîfât (İ. TAL.): 80/38.

Maârif Nezâreti – Mektûbî Kalemi (MF. MKT.): 1174/57; 1198/70.

Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV.): 183/2.

Sadâret – Mukâvelenâmeler (A.) DVN. MKL.): 56/72.

Satın Alınan Belgeler – Hacı Âdil Bey Evrâkı (HSD. HADB.): 5/47.

Resmî Evraklar

Meclis-i Mebusan Zabıt Cerîdesi, Devre: 3, İçtima Senesi: 1, C. 1, İnikad: 17, 4 Haziran 1330.

Meclis-i Mebusan Zabıt Cerîdesi, Devre: 3, İçtima Senesi: 1, C. 1, İnikad: 18, 7 Haziran 1330.

Meclis-i Mebusan Zabıt Cerîdesi, Devre: 3, İçtima Senesi: 4, C. 3, İnikad: 65, 9 Mart 1334.

Meclis-i Mebusan Zabıt Cerîdesi, Devre: 3, İçtima Senesi: 4, C. 3, İnikad: 70, 16 Mart 1334.

Meclis-i Mebusan Zabıt Cerîdesi, Devre: 3, İçtima Senesi: 4, C. 3, İnikad: 71, 18 Mart 1334.

Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye, 66. Sene, Selanik Matbaası, 1327.

Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye, 67. Sene, Selanik Matbaası, 1328.

B. Telif-Tetkik Eserler

Akyıldız, Ali; “Mekteb-i Mülkiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. Ek-2, web: <https://islamansiklopedisi.org.tr/mekteb-i-mulkiyye>, (E.T.: 05.12.2018)

Akyüz, Yahya; “Mülkiye Mektebinden İlk Çıkanların Bazı Eğitimsel Çabalarına İlişkin Bir Belge”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 16, S. 1, 1983, s. 151-9.

Baskıcı, M. Murat; “Mekteb-i Mülkiyeden Siyasal Bilgiler Fakültesi’ne 150 Yıllık Kronolojisi”, *Mülkiye Dergisi*, C. 33, S. 265, 2009, s. 249-65.

⁴¹ *Meclis-i Mebusan Zabıt Cerîdesi,* Devre: 3, İçtima Senesi: 4, C. 3, İnikad: 65, 9 Mart 1334, s. 53-6.

⁴² *Meclis-i Mebusan Zabıt Cerîdesi,* Devre: 3, İçtima Senesi: 4, C. 3, İnikad: 70, 16 Mart 1334, s. 222-32.

⁴³ *Meclis-i Mebusan Zabıt Cerîdesi,* Devre: 3, İçtima Senesi: 4, C. 3, İnikad: 71, 18 Mart 1334, s. 236-41.

⁴⁴ Gökhan Çetinsaya, “Mekteb-i Mülkiye 1915’te Niçin Kapatıldı?”, *Mülkiye Dergisi*, C. 26, S. 237, 2002, s. 230. Mekteb-i Mülkiyenin tekrar açılması sürecinde dönemin Sadrazam ve Dâhiliye Nâzırı Talat Paşa’nın önemli rolü bulunduğu ifade edilmektedir. Belirtildiğine göre Talat Paşa, doğu vilayetlerini kapsayan seyahatinden dönüştü harap hâldeki memleketin neresinde bir medeniyet ışığı gördüyse orada bir Mülkiyelinin görev yaptığını belirterek ülkenin kalkınması için bu okula olan ihtiyacı ifade etmiştir. Necdet Serin, “Mekteb-i Mülkiye’den Siyasal Bilgiler Fakültesi’ne 125. Yıl”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 40, S. 1, 1985, s. 9. Bununla birlikte 1918 yılında yeniden açılan okulun 3 yıllık müfredatı için bkz. Çankaya, *age.*, C. I, s. 194-5.

- Baskıcı, M. Murat; "Mektep Nizamnâmelerindeki Bilgiler Işığında Mülkiye (1877-1892)", *Mülkiye Dergisi*, C. 35, S. 270, 2011, s. 119-39.
- Çankaya, Ali, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, C. I-II, Örnek Matbaası, Ankara 1954.
- Çetinsaya, Gökhan; "Mekteb-i Mülkiye 1915'te Niçin Kapatıldı?", *Mülkiye Dergisi*, C. 26, S. 237, 2002, s. 225-31.
- Doğan, Adem; *Osmanlı Eğitiminde Mülkiye Mektepleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2007.
- Ergin, Osman; *Türkiye Maarif Tarihi*, C. I-II, Eser Matbaası, İstanbul 1977.
- Findley, Carter V.; *Kalemiyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay., İstanbul 1996.
- Güran, Tevfik (Haz.); *Osmanlı Devleti'nin İlk İstatistik Yıllığı 1897*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yay., Ankara 1997.
- Hayta, Necdet-Ünal, Uğur; *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri*, Gazi Kitabevi, Ankara 2018.
- Koçer, Hasan Ali; *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, MEB Yay., Ankara 1991.
- Serin, Necdet; "Mekteb-i Mülkiyeden Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne 125. Yıl", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 40, S. 1, 1985, s. 9-16.
- Timur, Taner; "Mekteb-i Mülkiye, Modernleşme ve Özgürlük Kavgası 1859-1923", *Mülkiye Dergisi*, C. 33, S. 265, 2009, s. 181-218.
- Ünal, Uğur; "III. Selim'den Meşrutiyet'e Osmanlı'da Eğitim (1789-1876)", *Türk Eğitim Tarihi El Kitabı*, Grafiker Yay., Ankara 2016, s. 151-72.
- Yavuz, Mehmet; "Klasik ve Modern Dönem Yönetici Yetiştirme Sistemlerinin İncelenmesi: Kurumlar ve Kişiler", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 31, S. 2, 2017, s. 433-540.
- Yavuziğit, M. Hikmet; *Mülkiye Tarihi (1859-1999)*, Yeni Aydoğdu Ofset, Ankara 1999.
- Yücel, Hasan Âli; *Türkiye'de Orta Öğretim*, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1994.

**EK-1: Mehmed Hikmet Bey'in Mekteb-i Mülkiye Müdürlüğüne Atanmasına Dair
Kararnâme⁴⁵**

Nezâret-i Ma'ârif-i 'Umûmiyye
Tahrîrât Müdüriyyeti
'Aded

Karârname

Mekteb-i Mülkiye müdüriyyetine Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi mu'âvin-i sâbıkı Mehmed Hikmet Bey ta'yîn kılınmıştır.

İşbu irâde-i seniyyenin icrâsına Ma'ârif Nezâreti me'mûrdur. Fî 2 Ramazan sene 329, fî 13 Ağustos sene 327.

İmza [Mehmed Reşâd]

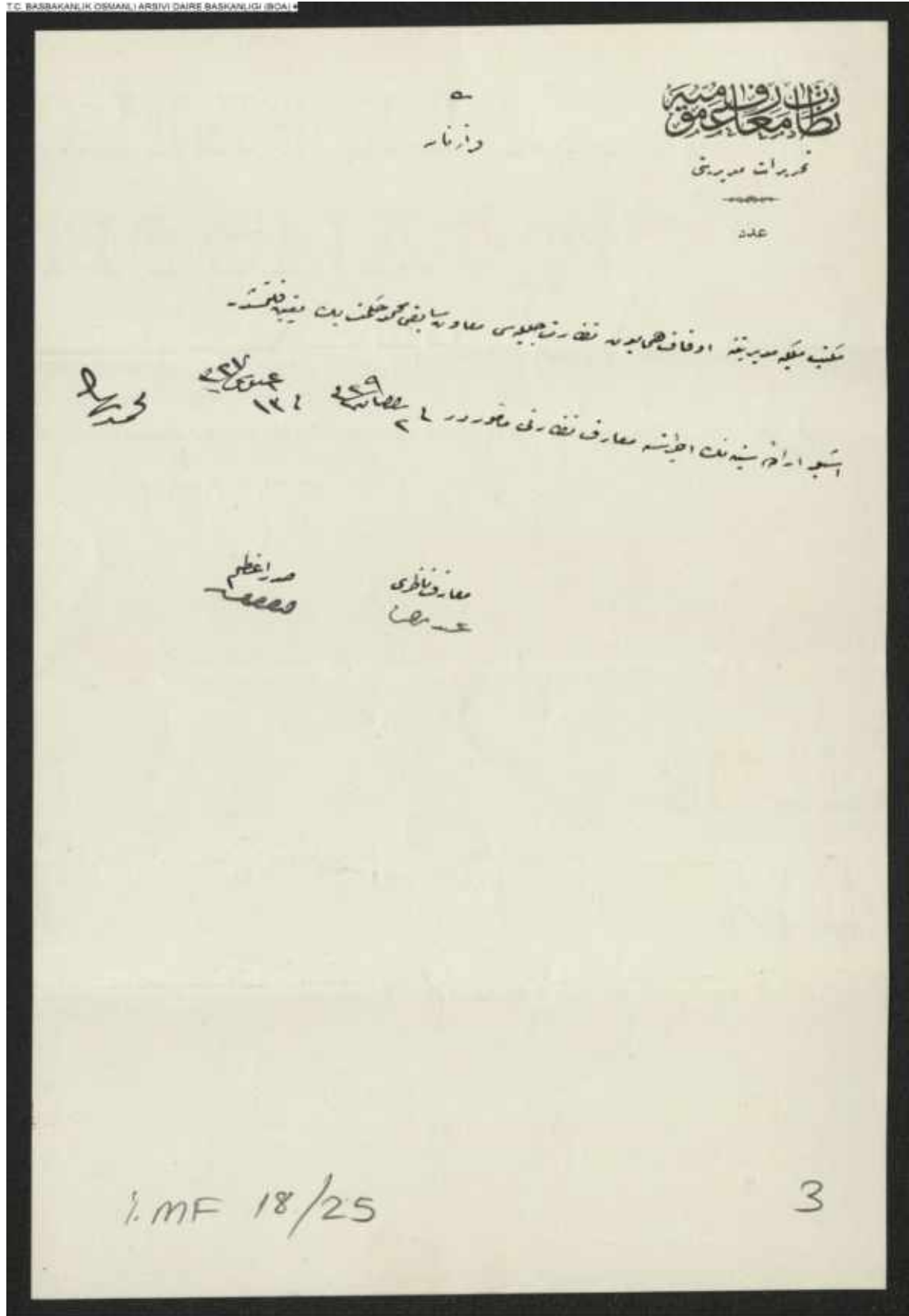
Ma'ârif Nâzırı

İmza

Sadr-ı a'zam

İmza

⁴⁵ BOA. İ. MF. 18/25_3.

İ.MF.00018.00025.003

EK-2: Mehmed Hikmet Bey Tarafından Kaleme Alınan 28 Mayıs 1912 Tarihli Layiha⁴⁶

Mekteb-i Mülkiyye-i Şâhâne Müdüriyyeti

Tahrîrât Kalemi

'Aded

Dâhiliyye Nezâret-i Celflesi'ne

Devlet-i 'Osmâniyye'nin son yetmiş senelik târîh-i idârî ve 'ilmîsi tedkîkâtından şu netîce-i müessife zâhir olur ki devletçe te'mîn-i hüsn-i idâre için erbâb-ı ihtisâsı yetişdirmeğe mahsûs müesseseler küşâdına ara sıra teşebbüs olunmuş ve bi'l-'farz Dârü'l-fünûn, kadîm Mekteb-i Mülkiyye ve Mahrec-i Aklâm gibi müesseseler vücûda getirilmiş ise de hiç birinden zamân ve ihtiyâç ile mütenâsib semerât-ı matlûbe hâsıl olamamıştır. Ancak bunların esbâbı tanzîm ve terakkiyyâtı teemmül ve taharrî olunmak lâzimedden iken bi'l-'aks ba'zen tadrîsât-ı ibtidâiyyenin ikmâl-i nevâkıs-ı vâhimesiyle hakikaten bu noksânları idrâk ile cebr ve tanzîm edecek erbâb-ı ma'rîfet ve fazîletin tarîk-i zuhûru kapatılmış ve ba'zen de Avrupa usûl-i idâre ve siyâsetinin mazarrâtı ileri sürülerek vücûd-ı hükûmetin şu'abât-ı idârede meşy ve hareketini tanzîm edecek ya'ni bu büyük devlet makinesinin nâzım harekâtı olacak münevver dimâğların neşv ü nümâsına hizmet etmekdeki vücûb-ı kat'îye bî-gâne kalınmıştır. Bu cümleden olmak üzere Mekteb-i Mülkiyye ikinci def'a olarak bundan otuz dört sene evvel te'sîs kılınmış ise de şu fikr-i 'ulvînin bir müddet semerâtı iktitâf olunduktan sonra başlayan âmâl-i idâre-i istibdâdda tevfikân programları muttasıl değiştirilerek şu'abât-ı idâre için mükemmel bir ma'lûmât-ı nazariyye te'mîn edebilecek dürûs-ı esâsiyye tahdîd ve ihmâl olunmuştur.

İnkılâb-ı hayr-ı ahîri müte'âkib âmâl-i 'umûmiyye-i terakkî-cüyâneye teb'an Mekteb-i Mülkiyye'ye de bir istikâmet-i tekâmül vermek şevkiyle programlarca ba'zı ta'dîlâtta bulunmuş ise de ta'dîlât-ı vâkı'a erbâb-ı ihtisâs yetişdirmek nokta-i nazarından tahlîl ve tedkîk olununca bunun 'adem-i kifâyeti zâhir olub fakat sathî ve 'umûmî ashâb-ı ma'lûmât yetişdirebileceği anlaşılıyor.

Bugünkü ders programları nazar-ı hesâba alınırsa 'aded ve envâ' i'tibâriyle her sınıfa on beş on altı ders vaz'ı ve her biri târîhiyyât, hukûkiyyât, iktisâdiyyât, siyâsiyyât ve lisâniyyât gibi vâsi' birer şu'be-i müstakile-i tahsiliyye olmak lâzım gelmiş 'ulûm-ı muhtelifenin binlerce sahîfe olarak bir sınıfta tadrîsi ancak gayr-i sâbit bir fikr-i 'umûmî iltifâtına medâr olabileceği teslîm olunur. Hâl böyle iken serbestî olan şebâbımızın henüz bir devre-i sükûn ve te'ennîye dâhil olamaması ve sene imtihanlarına kabûl için bir sene-i dersiyye zarfında yalnız nısf müddet devâmın meşrutîyyeti gibi mektebin nizâmât-ı dâhiliyyesinde ba'zı müsâ'adâtın cârî ve hiss-i vazîfe ve te'niyyenin husûl ve istikrârına mâni' olmuş ve 'ale'l-husûs mektebde müzâkere ve istikrâr-ı dürûs için en mühim bir sebep olan leylî hayâtının lağvı da izdihâm-ı dürûs mahzurunu inzimâm eden esbâb-ı inhitâtdan 'add olunmalıdır.

Ma'ruzât-ı vâkı'a şu geçen 326-327 sene-i dersiyyesi hitâmında tanzîm ve tedkîk edilen hesâb-ı ihsâi ile de te'yîd ve tahakkuk etmektedir. Şöyle ki muntehî sınıf mevcûdundan yüzünün imtihan-ı 'umûmiyyede ve sekseninin üç ay imtidâd eden ikmâl imtihanları netîcesinde seksen beşe muvaffak olmaları ve ikinci sınıftan üçüncü sınıfa terfi' imtihanında kırk üç talebinin doğrudan doğruya imtihan-ı 'umûmiyyede ve yetmiş sekizinin de ikmâl imtihanları netîcesinde kazanabilmeleri şâyân-ı te'essüf bir tecrübe teşkil ediyor. Şu hâle göre evvel-emirde nazar-ı dikkate alınması lâzım gelen mes'ele sınıf derslerinde nev'en ve 'adedden tenkîsi ta'bîr-i âharla programların hâlet-i tâkat-fersâ-yı işbâ'dan tahlîsi olup derece-i sâniyyede mektebin leylîye tahvîli keyfiyyetidir.

⁴⁶ BOA. HSD. HADB. 5/47_8.

Bu meşbû' ve mahmûl olan programları bir silsile-i tabî'iyye ve ihtiyâcât-ı hâliyye ve mantikiyyeye tevfikân tarh ve tanzîm etmekdeki lüzûm ve ehemmiyyeti 'arz için ba'zı mülâhazât-ı mütekaddime serdine ihtiyâc hiss olunur: Nezd-i 'âlîde müsellemler bulunduğu üzere memleketimizin ve husûsiyle hidemât-ı hükûmetin bugün erbâb-ı ihtisâsa olan ihtiyâcı gereği gibi anlaşılmıştır. Binâ'en'aleyh bir hayli zamândan beri sathî ve nâ-tamâm bir tahsilden başka semere veremeyen Mekteb-i Mülkiyye Emrullah Efendi hazretlerine evvelki nezâretlerinde teşebbüs ettikleri vech ile ancak birkaç şu'be-i ihtisâsiyyeyi tefrîk ile devletçe aranılması tabî'i olan erbâb-ı kifâyetin yetiştirilmesini te'mîn edebilir.

Mektebin; idârî, mâlî, siyâsî veyâ ta'bîr-i diğerele dâhilî, iktisâdî, hâricî üç şu'beye inkisâmı hâlinde her şu'besine üçer seneden tereküb edeceğine nazaran her sınıfın dersleri nev'en altı yediye tenzîl olunur. Mekâtib-i tâliyye tahsîli henüz derece-i matlûbeye vâsıl olamadığından şu'abât-ı selâse derslerini lâyık vech ile tahsîl ve telakkîye ihzâr-ı isti'dâd eylemek üzere üç şu'be için müşterek bir ihtiyât sınıfı teşkiline lüzûm vardır. Çünkü mekâtib-i tâliyye me'zûnlarından müsâbaka ile ihtiyât sınıfına alınacak talebe bir sene müşterek ve 'umûmî bir tahsîl gördükden sonra isti'dâdlarına ve hükûmetce ta'yîn olunacak 'adede göre şu'abât-ı mezkûreye tefrîk olunur. Bu şu'abâtta talebeyi gâyeleri olacak mesâlike göre nazârî ve 'amelî olarak üç sene ta'lîm ve tedrîs etmek hidemât-ı hükûmete elverişli ve ileride izhâr-ı liyâkat ve iktisâb-ı ihtisâs edebilecek me'mûrlar yetiştirmeğe hâdimdir.

Sâlîfû'l-'arz talebenin leylî hayâtıyla istitâ'at-ı mâliyyesi keyfiyyetinin ehemmiyyet-i mahsûsasını istitrâden 'arz ve îzâha lüzûm görülmüştür. Mektebde üç dört sâ'at tahsilden sonra talebenin dağılıp ötede beride dolaşması her günki derslerin müzâkere ve temrînden mahrûm kalması hayât-ı tahsîl için pek mühim zararları müeddî olan hâl-i tezebzübe yol açtığı görülmektedir. Leylî mekteplerde bir sa'y ve gûşî-i dâimî ile matlûb olan tahsîl ve terbiyyenin sûret-i muntazamada te'mîn olunabileceği hakâyık-ı mücerredendir. Şâyân-ı dikkatdir ki el-yevm mektebin iki yüz kırk talebesinden yüz altmışı taşralı olub mektebe edilen hesâba göre talebe başına vasatî bir hesâb ile her peder ve velî tarafından şehri dört lira masraf ihtiyâr edilmektedir. Bu hâlde her talebe senevi kırk sekiz lira vermekle bi'l-'farz yüz elli talebenin i'tâ edeceği mebâliğ yekûnu yedi bin iki yüz liraya bâliğ olur ki bu mikdâr ile de yüz elli talebenin hiç değılse it'âm ve beytûtetleri için bir pansiyonda nezâret altında cem' ve idâresi kâbil olabilir.

Mütâla'a-i bende-gâneme göre şu'abât-ı muhtelifeye dâhil olacak talebenin -nehârî olsa dahî- tahsîl için sarfı îcâb eden mebâliği tedârik edemeyenleri kabûl olunmamalıdır. Fevka'l-'âde zekâ ve isti'dâd izhâr edenler için istisnâ tecvîz olunur ise masârifi devletçe kabûl olunup bugünkü gibi ba'zılarının ihtiyâcât-ı zarûriyyesini te'mîn için cem'-i i'âne etmek mecbûriyyet-i elîmesine mahall bırakılmamalıdır. Çünkü bu hâl her nokta-i nazardan câiz olamayacağı gibi bi'l-hâssa şu'be-i hâriciyyeye alınacak talebenin servetleri de tahkîk kılınmalıdır.

'Arz olunan müşterek ihtiyât sınıfıyla şu'abât-ı sâirenin her sınıfı için tertîb olunan tedrîsâtı mutazammın müfredâtı cedvellerle her şu'be için envâ' ve 'aded-i dürûs mübeyyin programları muhtevî pusulalar leffen takdîm kılındı. Devâir-i 'âliyye-i 'âidesince ma'ruzât-ı sâlifenin esâs kabûl olunduktan sonra keyfiyyetin lâzım gelenler ile bi'l-müzâkere ittihâz olunacak karârın tasdik-i iktirân etdirilmesi ve mektebin idâresiyle leylî ve nehârî talebenin suret-i rabt u zabtı için dahi ayrıca bir nizâm veyâ ta'lîmât tanzîmi lâbüdd olup bunun da netîce-i karâra ta'likî muvâfık görülmüştür.

Mektebin şu'abâta taksîmî mes'alesi mazhar-ı tasvîb olamadığı takdirde Dâhiliyye Nezâret-i Celîlesi için evsâf-ı matlûbeyi hâiz me'mûr yetiştirmek keyfiyyeti kalır ki bu hâlde mektebe bir sınıf 'ilâvesiyle berâber hiç olmazsa taşralı talebeyi bir pansiyonda ve nezâret altında bulundurup emr-i tahsîl ve terbiyyelerinin tanzîmiyle berâber hayât ve sıhhatlerinin muhâfazası sûretleri dahi te'mîn olunmalıdır.

Buraya kadâr 'arz olunan husûsât mektebin hâl-i hâzırıyla matlûb olan sûret-i ta'lîm ve idâreye ve tasavvur edilen teşkilât esâslarına ta'alluk eder. Bundan sonra mekteb yalnız bir sene ilâvesi veyâ şu'abât-ı selâseye taksîmi hâlinde tahsîsi lâzım gelen mebâliğ için tanzîm ve takdîm kılınan cedvellerin muhtevî olduğu kemiyetlerin keyfiyetleri 'arz ve beyân olunur. Şöyle ki 1 ve 2 numrolu cedvellerin mütâla'asından ma'lûm-ı 'âlî olacağı üzere Mekteb-i Mülkiye'ye yalnız bir sene ilâvesi hâlinde hey'et-i idâre ve müstahdemîn için şehri yirmi bir bin kurûşdan senevî iki yüz elli iki bin ve hey'et-i ta'lîmiyye için de şehri yirmi dokuz bin iki yüzden senevî üç yüz elli bin dört yüz ki cem'an altı yüz iki bin dört yüz kurûş ma'âşât ve yirmi dört bin kurûş da mahrûkât, su, kırtasiyye ve ta'mîrât-ı cüz'iyeye gibi ma'ârif-i müteferrika ile kütübhâne ve sâir levâzım-ı tadrîsiyye karşılığı olarak tahsîs kılınacak masârif ma'âşât-ı 'umûmiyye yekûnuna 'ilâve olduğu sûrette mektebin bir senelik masârif-i 'umûmiyyesi altı yüz yirmi altı bin dört yüz kurûşa bâliğ olur ki bu mikdâr üç yüz yirmi yedi senesi tahsîsât-ı 'umûmiyyesinden ancak sekiz bin dört yüz kurûş fazla olduğu 'inde'l-hesâb tahakkuk eder.

Mektebin şu'abât-ı selâseye sûret-i tefriki kabul olduğu hâlde gelecek sene-i dersiyede 1 numrolu cedvelde 'arz olunan masraf ile idâre olunabileceği ve çünkü şekli-hâzırın teşkilât-ı mukarrereye def'aten kalbi mümkün olmayup fakat dört sene zarfında peyderpey tatbîk ve te'sîs kılınacağı cihetle bu sûretle vücûda gelecek şu'abât-ı selâse için Nisan ayında zamm ve ilâvesine lüzûm görünecek tahsîsât 'âid olduğu sene-i mâliyye ibtidâlarında tahakkuk ve tasdik ettirileceği tabî'idir.

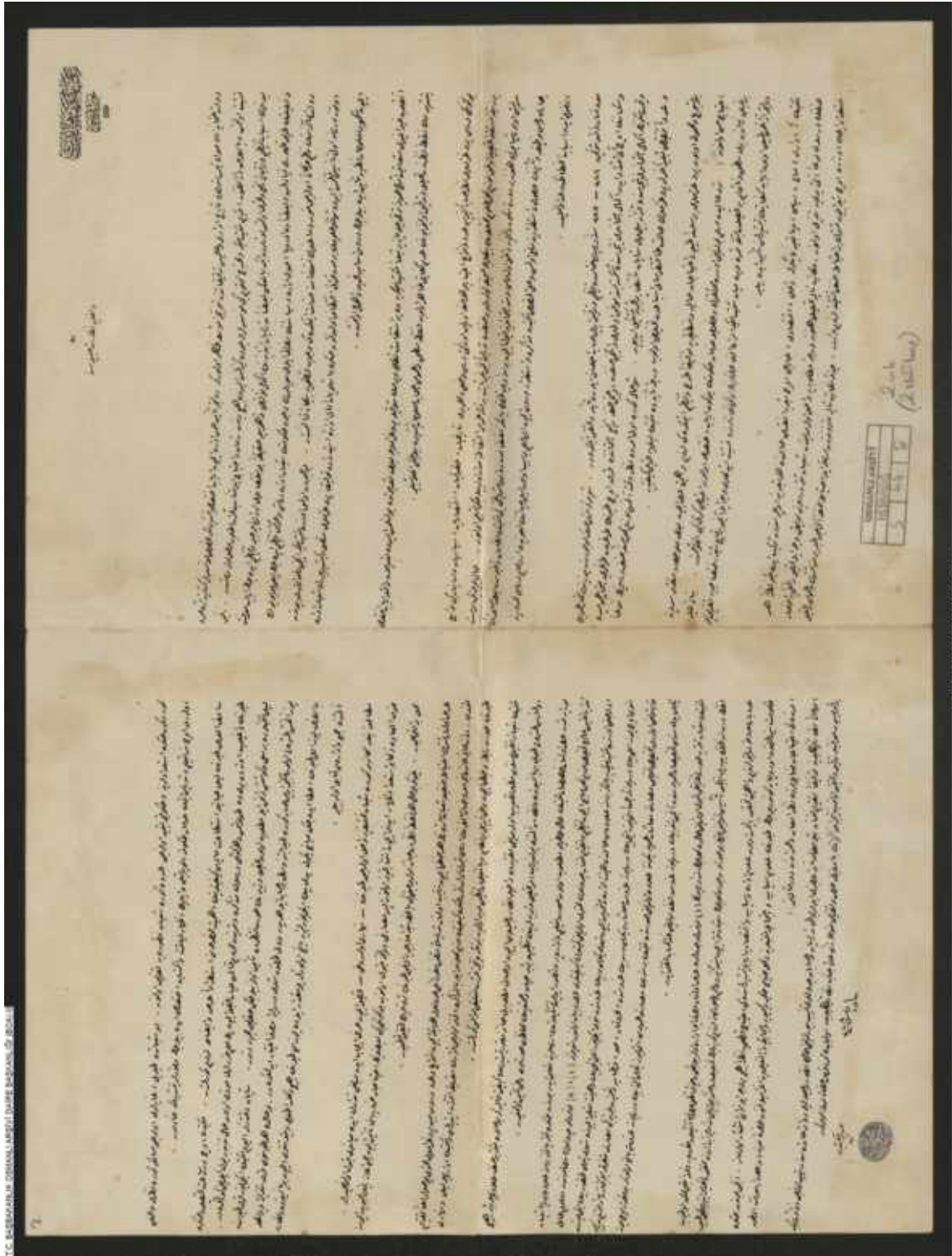
Hesâbat-ı ma'rûza devletce lüzûm ve ehemmiyeti tahakkuk etmiş olan 'ulûm-ı idâre ve siyâsiyye ve iktisâdiyye erbâbı yetiştirilmesindeki ihtiyâc-ı kat'îye nazaran hiçbir vech ile sezâyı istiksâr olamaz. Ancak bundan sonra hükûmet-i seniyye tarafından Avrupa'ya gönderilecek talebenin 'ulûm-ı siyâsiyye ve ictimâ'iyeye mekteblerine değil sanâyi'-i hikemiyye ve kimyeviyye ve mihanikiyye dârü't-ta'lîmlerine i'zâmıyla fûnûn-ı hâzıra-i medeniyyeden hissedâr-ı ma'rifet olmak emrindeki ihtiyâcât-ı sînâ'iyemizde nazar-ı im'ân ve 'umrândan dür kalamaz.

Emr-i 'âlî-i nezâret-penâhîlerine tevfikân takdîm kılınan işbu mütâla'a-nâme-i 'âcizî ile merbûtu tadrîsât ve hesâbat cedvelleri tensîb buyurulduğu hâlde nezâret-i celîleleriyle devâir-i 'âidesinden ta'yîn olunacak zevâtdan mürekkeb bir komisyon ma'rifetiyle tedkîk ve tahkîk olunup netîce-i müzâkerâtın bâ-mazbata 'arz ve takdîmi menûât-ı re'yi 'âlî-i cenâb-ı nezâret-penâhîleridir. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Fî 15 Mayıs sene 328

Müdüri Mekteb

Mühür [Mehmed Hikmet]

T.C. İSİLAHAT İZLEMLERİ DİJİTALİZASYON PROJESİ

HSJPH.AUB.00005.00047.008